

LITERÁRNÍ VĚDA A LITERÁRNÍ MUZEUM

J I Ř Í H E K

*„Kdo si zavzpomíná
na sebe z včerejška,
na toho dýchne plíseň
jakýchsi omylů,
nu zkrátka — museum.“*

Josef Kainar (Veliká láska, 1950)

Široká veřejnost, dokonce někdy i veřejnost odborně fundovaná, zhusta chápe pojem muzeum jako synonymum pro něco zastaralého, cizího živé současnosti. Muzeum se považuje za jakýsi odkládací prostor pro předměty (nebo i myšlenky) považované za nepotřebné pro současný život, přežilé nebo při nejmenším blízké jen malému okruhu odborných zájemců. Kdežto například v soustavě institucí zabývajících se vědami o umění mají galerie své vyhraněné postavení a jsou důležitou složkou institucionálního systému svého vědního oboru, muzeum je respektováno nejčastěji jen v užší souvislosti s historickými a některými přírodními vědami. Vžitá představa o specifických formách muzejní práce nepomáhá tuto představu vymýtit nebo aspoň korigovat.

Přitom je nepochybné, že samotné základy našeho muzejnictví bezprostředně souvisí s počátky soustavného odborného zájmu o literární, písemné i tištěné památky minulosti a s programovým úsilím o péči o ně. Doklady k vývoji našeho písemnictví, sbírky rukopisů, starých tisků a knih patří k základním fondům našich nejstarších muzeí, zakládaných v prvních desetiletích minulého století (dnešní Slezské muzeum v Opavě, pražské Národní muzeum, dnešní Moravské muzeum v Brně, abychom připomenuli alespoň nejdůležitější z nich v pořadí podle vzniku). Literární historikové patřili k zakladatelům a organizátorům těchto ústavů a položili základy dnešní rozvinuté muzejní sítě i celého systému péče o památkový fond, v níž patří náš stát k nejvyspělejším. Teprve postupující specializace, zejména rozvoj přírodních věd a oživený zájem o hmotné památky minulosti, podnicený výsledky archeologických nálezů v nejstarších kulturních oblastech i náhodnými nálezy domácími, postupně odsouval literární problematiku z popředí zájmu muzejníků. Konstituce a rozvoj speciálních archívních institucí a moderně chápané knihovnictví pak přispěly téměř k naprostému utlumení zájmu o literární, respektive literárněvědnou problematiku v muzejní teorii i praxi. Literární věda samotná, přesněji literární historie, pak s rozvojem písemnictví do značné míry omezila svůj zájem o literární dokumenty především na ty z nich, které jsou jedinečnými autentickými doklady, tj. na rukopisy starší literatury, předcházející většinou literaturě tištěné. Předmětem vědeckého zkoumání se stal jedině výsledný tvar. Vedle unikátních rukopisů tedy jen tištěná díla, bez ohledu

na jejich vývoj, okolnosti vzniku a na proměny textu, k nimž došlo před jejich zveřejněním.

Teprve novější doba znovu oživila zájem o širší okolnosti tvůrčího procesu, o souvislosti vzniku literárního díla. Probudil se zájem o sledování rukopisů a o studium jejich vývoje a proměn. Koncepty, náčrty a varianty, fragmenty, nepublikované verze děl začaly být soustavně vyhledávány a zkoumány. Oživuje i zájem o korespondenci související se vznikem literárních děl. Zachovávala se zhusta jen jako předmět pietní péče o životopisné doklady a někdy více než vlastní obsah dopisů byl oceňován samotný fakt jejich existence, v nejlepším případě pak dokladová hodnota pro biografii, regionální dějiny, vlastivědu apod. Sumu dokladů pro náročnější, všestrannější literárněhistorické studium poskytovaly nejčastěji jen náhodně dochované tzv. literární pozůstalosti, komplexně shromážděné soubory dokumentů o životě a díle spisovatelů a od počátků tohoto století také nakladatelské a redakční archívy, i když často neodborně budované pro okamžitou potřebu, laicky skartované nebo naopak zachovávací v úplnosti i věci podružné. Proto je dokumentární hodnota tohoto materiálu velmi proměnlivá a vždy přímo i nepřímě podmíněná řadou okolností ryze subjektivních, jako je zájem a pochopení samotného původce taktéž vzniklého fondu, názory jeho blízkých a těch, kterým byla svěřena péče o dokumenty, problémy dislokační, konzervační apod. V neposlední řadě působil negativně — a především na celistvost (dochovaný rozsah) těchto fondů — vznik soukromého sběratelství, které z jednotlivých rukopisů i jiných dokumentů vytvářelo nejen předměty spekulace, ale především je uzavíralo před odbornou veřejností jako předměty kultu. Mechanicky požímaná snaha o delimitaci fondů typicky muzejních (necitlivě uplatňované hlavní formální kritérium: tzv. trojrozměrnost, hmotnost dokumentů), archívních (zájem výhradně o plošný, listinný materiál) a knihovnických (knižní a časopisecké fondy, nejčastěji bez ohledu na potřebu vytváření konzervačních souborů) vedla posléze k neúčelnému rozdrobení depozitních míst, k roztržštění původně komplexně shromažďovaných dokladů o literárních jevech a jednotlivých osobnostech umělecké literatury, do řady specializovaných institucí. Koordinující složka nebyla nikdy vytvořena a široká oblast literárních památek a dokumentů zůstala jen na okraji jinak vzorně vybudovaného a účinného systému naší památkové péče. Podobný osud, odsunutí na vedlejší kolej, postihl roztržštěné fondy, dokumentující vývoj literatury, i ve vztahu k vlastnímu vědnímu oboru, přesněji k institucím, které reprezentují jeho badatelskou složku.

Stagnace postavení i rozvoje a využívání literárněhistorických sbírek v muzeích souvisela s dobovým poklesem zájmu o prvotní dokumentaci umělecké tvorby. Byla kompenzována rozvojem jiných vědních oborů a jiných zájmových oblastí muzejní činnosti a souvisela ovšem s vyhraněním obecně popularizačního poslání muzeí. Těžiště tvůrčího úsilí některých vědních oborů, mezi nimi i literární vědy, se přeneslo do jiných institucí, které pro jejich další vývoj měly lepší předpoklady. Dále vytvářená dokumentace umělecké literatury v muzeích pak bohužel vesměs poklesla na úroveň doprovodného, ilustrativního materiálu pro všeobecně historicky chápané muzejní expozice a také ve sbírkových fondech se stala dokladovým materiálem druhořadým. Vlastní obsahový význam do-

kumentů byl namnoze přehlížen. Výjimkou zůstal literární archiv Národního muzea v Praze. V rozporu s úsilím budovatelů tohoto pracoviště i externích odborníků byl však rozmnožován spíše nahodile a bez možnosti vzrůstající fondy soustavně zpracovávat a zpřístupňovat.

Památník národního písemnictví v Praze jako ústřední muzeum české literatury byl otevřen až v roce 1953. Byl původně vytvářen výhradně ze sbírkových fondů jiných institucí a teprve postupně prokazoval oprávnění i potřebu budovat vlastní fondy. Účelným řešením bylo připojení literárního archivu Národního muzea k Památníku národního písemnictví počátkem roku 1964. Ochudilo ovšem Národní muzeum o jednu z jeho základních složek a odtrhlo literární archiv také od bohatého konzervačního fondu české literatury v muzejní knihovně.

Prakticky teprve od roku 1964 lze hovořit o komplexně budovaném muzeu české literatury, které má předpoklady plnit všechny požadované úkoly, tj. být dokumentačním i popularizačním ústavem s vlastní koordinovanou výzkumnou činností, s náročnými možnostmi shromažďovat a ochraňovat sbírkové fondy, pečovat o ně a zpřístupňovat je laické veřejnosti i odborníkům.

Rozvoj literárního muzejnictví u nás není ovšem spjat jen s konstituováním ústředního literárního muzea. Knižní a rukopisné sbírky, pokud se v muzeích dochovaly, položily základy k několika specializovaným literárněhistorickým pracovištím ve velkých muzeích, např. v Brně, Opavě. Důležité fondy, věnované jednotlivým představitelům naší literatury, jsou i v dalších ústavech (v Prostějově, Pacově, v Sobotce aj.). Vesměs z místní iniciativy vznikly postupně i četné památníky a monotematická muzea, spjatá nejčastěji s rodišti a životními působišti spisovatelů. Živelnost, s níž mnohé tyto instituce vznikaly a vyvíjely se, podmínila rozvoj celé soustavy literárních muzeí u nás a příznivě i nepříznivě ovlivňuje jejich existenci, postavení i poslání dodnes.

V obecné podobě je literární muzejnictví, resp. ta jeho část, která sleduje problematiku muzejní popularizace vědeckých poznatků prezentací sbírkových fondů, svébytnou formou realizace výsledků literárněvědného bádání. Od vlastní vědní disciplíny, od literární vědy, se odlišuje v podstatě jen specifickými formami přístupu k těmto poznatkům a snad i širší dokumentací problematiky, zaměřenou ovšem i na formální stránku dokladů, na jejich vhodnost, typičnost, výstižnost, sdělnost a formální dokonalost (vnější vzhled) pro výstavní expozici. V této své působnosti se literární muzejnictví neváže jen na literární vědu, ale také na některé další obory. Sama teoreticky propracovaná a v praxi zkoumaná problematika prezentace (tvorby výstav a expozic) a jejich funkce není specifická jen pro muzea. Výstavní činnost v širokém měřítku je součástí i řady jiných disciplín, např. architektury, výtvarnictví, a plní i jiné funkce (státně propagační, názorného přesvědčování, popularizace vědeckého světového názoru apod.).

Specifická teoretická problematika literárního muzejnictví se u nás, ale také i jinde ve světě zatím řeší převážně jen na konkrétních příkladech, prakticky. Nezbytné teoretické předpoklady by měla literárnímu muzejnictví poskytovat literární muzeologie jako specializovaná složka také teprve se konstituující obecné teorie muzejnictví, muzeologie. Literární

muzeologie se postupně vytváří na úrovni pomocné disciplíny literární vědy na jedné straně a jako specializovaná složka obecné muzeologie na druhé straně. Od obou těchto disciplín, které ovšem nejsou na stejné úrovni, pokud jde o kvalitativně i kvantitativně hodnocené postavení v systému věd, přejímá část metod poznání a v zásadě má s nimi shodný i předmět poznání. Pokud jde o předmět a metody poznání, má literární muzeologie své oprávnění právě pro jistou odlišnost, šíři záběru, přesahující rozsah obou výchozích disciplín a současně i omezení, vyplývající z možnosti využívat je.

Jestliže teoretické základy literární muzeologie jsou do jisté míry totožné s jinými, propracovanějšími vědními obory, sama přináší navíc především jisté zevšeobecnění muzejních přístupů a technik a jejich aplikaci na vlastní předmět – uměleckou literaturu, a specifické formy působení na návštěvníka. Je to postavení srovnatelné se stavem muzejní teorie a praxe v jiných vědních oborech zastoupených v muzeích, a to i v oborech základních, tradičních. Také ony musejí nutně zůstat svázány s vývojem svého vlastního vědního oboru, prohloubeného o některé zásady, vyplývající ze specifického charakteru muzejní praxe. Postupný rozvoj muzejnictví i výstavních technik (a tedy i teoretických otázek, které s nimi souvisí) naznačuje pravděpodobnou možnost dalšího růstu, osamostatňování teorie muzejnictví podle vědních oborů v muzeu zastoupených.

Nezbytným základním předpokladem pro tvorbu jakékoliv muzejní expozice, ať již dlouhodobé nebo krátkodobé, je detailní prozkoumání sledovaného jevu, osobnosti či jejich skupin nebo souvislostí, tedy literárně-vědecké zpracování problému. Na ně navazuje neméně náročný průzkum dostupné dokumentace a možností jejího výstavního využití (ztvárnění). Základní přístup k problému je tedy shodný s původní vědeckovýzkumnou prací v oboru. Má stejná východiska a postupy a také výsledky musejí mít stejnou platnost a hodnotu jako kterákoliv jiná literárněvědecká práce. Náročná literárněhistorická nebo kritická činnost má tedy v odborné přípravě muzejních literárních expozic vlastně další formu své realizace. Základní odborný průzkum problematiky lze totiž jen zčásti nahradit převzetím cizího zpracování problému. Funkce muzejního odborníka by se v takovém případě redukovala na ilustraci faktů. Výsledkem by byla nejspíše buď jen pouhá faktografie, nebo ilustrovaný učebnicový výklad či souhrn materiálů, které by postrádaly vnitřní řád a souvislost. Je to ovšem výsledek častý u expozic, vytvářených laicky, kdy odborná příprava je obvykle suplována nekritickým zaujetím.

Je škoda, že samostatný a vlastní odbornou práci podložený přístup k tvorbě muzejní literární expozice není soustavně vyžadován a odpovídajícím způsobem také hodnocen. Vytvoření specializované krátkodobé expozice (muzejní výstavy) lze vždy srovnávat alespoň s napsáním populárního výkladu, přinášejícího ne-li i nové poznatky, tedy alespoň osobitě koncipovaného. Kvalifikovaná a kvalitní příprava muzejní expozice většího rozsahu nebo zpracovávající závažný jev či okruh jevů se musí metodami i výsledkem rovnat práci na monografii tématu.

Pokud jde o kvalifikovanou dokumentaci odborně zpracované problematiky pro výstavní expozici, musí vycházet ze široké znalosti existujících sbírkových fondů vlastního ústavu i jiných, které se k dané proble-

matice vztahují. Jde zejména o životopisný materiál, rukopisy a jiné dokumenty, např. obrazové, zvukové, výtvarná díla apod. Rozhodující pro jejich hodnocení je nejen kritérium obsahové, ale i estetické. Nezbytným předpokladem pro tvorbu muzejní expozice je tedy náročná vlastní činnost sbírkotvorná, plánovitý sběr originálního materiálu rukopisného i tištěného a průvodního (tj. širší dokumentace problematiky literárního vývoje, ohraničená koncepcí muzea regionálně, chronologicky nebo tematicky).

Zejména v tradiční podobě bývá sbírkotvorná činnost literárního muzea ztotožňována s akviziční praxí archivů. Zatímco archivy shromažďují převážně jen listinný materiál vzniklý z úřední činnosti a vcelku jen ne-soustavně přijímají soubory písemných dokumentů jednotlivých osob (nejčastěji ve formě tzv. písemných pozůstalostí), sbírkotvorná působnost literárního muzea je podstatně širší a rozmanitější. Archivy státní sítě jsou ke shromažďování dokumentů oprávněny zákonnou normou, která stanoví povinnost uchovávat určité skupiny písemných materiálů a odevzdávat je veřejné instituci. Pro dokumenty cenné z hlediska literárně-historického podobná úprava, byť ne tak závazná, existuje u nás jen ve Slovenské socialistické republice. Propracovaný systém státní archivní péče o dokumenty literárního vývoje, a to i o ty, které pocházejí z činnosti jednotlivých osob, je pouze v SSSR. Literární muzea u nás jsou tedy odkázána především na pochopení veřejnosti, na iniciativu a na možnosti jednotlivých muzejních pracovišť, která se zabývají literární problematikou. Jasně rozlišeny jsou jen zájmové okruhy, tzv. sběrné oblasti čtyř velkých institucí – Památníku národního písemnictví, literárního oddělení Moravského muzea v Brně, literárního oddělení Slezského muzea v Opavě (jeho základem je Památník Petra Bezruče) a Literárního archivu Matice Slovenské v Martině; posledně jmenovaný ústav v současné době svými sbírkovými fondy zabezpečuje také budování ústředního slovenského literárního muzea – Památníka slovenskej literatúry.

Také sběrný program těchto ústavů je v zásadních otázkách koordinován, přičemž muzejní literárněhistorická pracoviště v Brně a v Opavě budují vcelku (komplexně) fondy, které v Praze a v Martině spravují specializovaná oddělení obou velkých ústavů – Památníku národního písemnictví a Literárního archivu Matice Slovenské. Zatímco PNP a podle jeho vzoru i martinský literární archiv pokračují při budování základních sbírek v tradici bývalého literárního archivu Národního muzea, muzejní pracoviště v Brně a v Opavě provádějí akvizice výběrově, se zřetelem k problémovým okruhům, které zpracovávají. Těžiště jejich sbírek zůstává sice také v písemných dokumentech (osobních dokladech, rukopisech publikovaných i nepublikovaných děl, náčrtech a fragmentech, korespondenci, souvisící s tvorbou nebo se životem a někdy také s mimoliterární a veřejnou nebo i zájmovou činností umělce), plynule je však doplňují o fotografickou a nověji i filmovou dokumentaci života a díla tvůrců, o zvukové záznamy a také o dokumentaci specifických forem zveřejňování děl (filmové, televizní a rozhlasové scénáře, snímky a záznamy). Důležitou organickou součástí tohoto komplexního základního fondu jsou i sbírky knih, které vedle funkce příruční a studijní knihovny plní také poslání konzervačních fondů časopisecké a knižní literatury dané sběrně

oblasti, event. tematického okruhu (v Opavě např. pokud jde o Petra Bezruče). V Památníku národního písemnictví tuto složku spravuje samostatné oddělení, budované v souvislosti s tradiční Strahovskou knihovnou. Konečně moderní součástí sbírkových fondů jsou i výtvarná díla, inspirovaná literární tvorbou (nejen ilustrace, ale i díla působící svébytně, portréty spisovatelů, scénografie dramatických prací apod.) a dokumentace děl zhudebněných.

Tzv. trojrozměrné předměty, vztahující se k životu a dílu jednotlivých uměleckých osobností, nejvíce odpovídající tradiční představě o muzejních sbírkových fondech, se v novější době shromažďují vesměs jen v přísném výběru, který umožňuje dotvářet specifické rysy jednotlivých osobností. Zpravidla jsou tyto předměty získávány již s konkretizovaným záměrem vhodné je využít přímo ve výstavní expozici. Nepřímo s dokumentací literárního vývoje souvisí i nemovité památky, dále pamětní desky, sochy a busty, instalované v terénu apod.

Novodobý dokumentační fond, sloužící především výzkumné práci vlastní i externí a ve výběru i k oživení expozic, se pak vytváří při soustavném sledování dalších osudů živých literárních děl v podobě bibliografie nových knižních vydání, překladů, časopiseckých otisků, inscenací, literárních a kritických ohlasů těchto děl, jako výstřižková dokumentace, mikrofilmy vzácných nebo nedostupných textů apod. Tato tzv. soudobá dokumentace se např. v historických archívech považuje jen za průvodní složku fondů. Pro literární historii má však soudobá dokumentace mimořádný význam. Pojem muzejních sbírkových fondů i jejich faktický objem se tak proti tradiční představě nepoměrně rozšiřuje. Má-li zůstat na výši potřeb vlastního muzejního pracoviště a dobře sloužit také externím odborným zájemcům, musí být budován v souladu s rozvojem a možnostmi využití moderních komunikačních prostředků. Je ovšem třeba v této souvislosti připomenout, že rozvoj techniky zasáh výrazně i do samotné skladby muzejních sbírkových fondů. Především se rozšířily možnosti přímé i nepřímé reprodukce literárních textů (vedle tištěné podoby jsou dnes stejně časté, v některých případech i častější formy audiovizuální – rozhlas, film, televize). Současně poklesla dokumentární hodnota rukopisu literárního díla, který často prochází složitými redakčními úpravami, přímo nebo nepřímo ovlivňujícími jeho vnější podobu a často zasahujícími i do jeho myšlenkové podstaty. Zejména ve filmu, televizi a divadle vzrůstá podíl spolupráce dramaturgie, režie, interpretů i jiných aktivních účastníků realizace literárního díla. Podobně dříve dosti častou hojnou korespondencí dnes v mnoha případech nahrazuje telefon i častější možnost přímého osobního styku. Osobitost a jedinečnost rukopisného projevu autora z převážné části stírá také univerzální užití psacího stroje. Právě tak tiskárenské normy bezprostředně ovlivňují techniku spisovatelovy práce (redukce možnosti korigovat vysázený text na minimum apod.). Současně však vzrůstá průvodní dokumentace například o doklady redakčního zpracování literárních děl (lektoráty, oponentury). Na existenci literárního díla se určitým způsobem podílejí i některé instituce (zájmové organizace umělců, ediční rady a redakce nakladatelství, orgány státní správy), rozšířily se formy propagace a popularizace uměleckých děl, vytvořily se specifické formy setkání tvůrců se čtenáři, diváky, posluchači

apod. Doklady o této rozmanité činnosti namnoze svědčí nejen o charakteru díla a rozšiřují vědomosti o okolnostech jeho vzniku, poslání a působení, ale svědčí také o jeho významu pro národní kulturu, o jeho hodnocení apod.

Komplexně organizované muzejní literárněvědecké pracoviště musí tedy mít na zřeteli specifické požadavky všech složek, které mohou ovlivnit jeho působnost a činnost nebo naopak se podílejí na výsledcích všestranné muzejní aktivity. Musí respektovat zvláštnosti a pracovní postupy nejen všech objektivních a subjektivních činitelů, ovlivňujících vznik a existenci (možnost realizace) literárního díla a jeho působnost, ale i všech složek, které napomáhají tyto okolnosti dokumentovat nebo je naopak hodlají využívat.

Jestliže pro odborníky mají největší význam sbírkové fondy, v maximální možné míře koncentrované, odborně zhodnocené, zabezpečené a zpřístupněné, pro laickou veřejnost je nejdůležitějším výsledkem veškeré muzejní činnosti expozice, ať již krátkodobá nebo trvalejšího rázu. Do popředí v ní vystupuje především činitel propagační, popularizující, vzdělávací — výchovný.

Konečným cílem každé muzejní literární expozice není ovšem jen podat v přístupné a pokud možno atraktivní formě maximální sumu vědomostí, ale především vést návštěvníky k samostatnému a soustavnému vnímání umělecké literatury, vysvětlovat jim a na konkrétních příkladech ilustrovat její specifický vývoj, rozmanitosti žánrové i formální. Přibližovat podstatné a zajímavé souvislosti, pomáhat objevovat konkrétní umělecké osobnosti, uvádět určitá díla do vztahů s ostatním uměním a s celým životem společnosti. Objevovat pro návštěvníky nové a nové možnosti přímého a bezprostředního působení umělecké tvorby. Literární expozice a v možnostech svého rozsahu i výstava musí tedy působit k tomu, aby se vnímatelé dostávali bezprostředně a sami k uměleckému dílu a aby toto dílo nebylo expozičním výkladem zbavováno své podstaty, redukováno na faktografii či ilustraci některého mimouměleckého jevu. Expozice a výstava nesmějí suplovat např. ve formě stručného výkladu obsahu a ideového významu nebo ve formě zhuštěného výtahu, digestu, samotné umělecké dílo. Musí jít výhradně o postupné vytváření stále aktivnějšího individuálního přístupu k uměleckému dílu, k třibení vlastních měřítek shromažďováním, rozlišováním a hierarchizací poznatků. Expozice literárního muzea má tedy za úkol vytvářet široký okruh poučených vnímatelů, schopných obejít se bez primitivního naukového prezentování provedených hodnot a bez jejich propagace běžnými formami knihkupeckého a knihovnického náboru. Vytvořit takto působící expozici není jednoduché. Problematika literárního výstavnictví je však natolik specifická, že vybočuje z rámce této stati, stejně jako široká oblast problémů propagace expozic a forem jejich všestranného osvětového využití.

Spíčkové muzejní ústavy mají tedy v systému literárněvědných institucí svoje oprávnění jako střediska dokumentační, shromažďující a odborně spravující základní i přidružené sbírkové fondy, nezbytné pro studium dějin literatury i pro poznání života a díla jednotlivých umělců, jako pracoviště, provádějící v souladu se svým posláním také základní literárně-historický průzkum, bez něhož nelze spolehlivě zajišťovat programovanou

akviziční (sbírkotvornou) činnost a konečně jako pracoviště popularizující v širokém rozsahu a rozmanitými formami výsledky své činnosti badatelské i sběratelské. Nezbytným předpokladem splnění všech základních muzejních funkcí je totiž právě i tvorba výstav a zpravidla dlouhodobých expozic. Dříve běžné označení „trvalá expozice“ neodpovídá oprávněným požadavkům veřejnosti na aktuálnost prezentovaných poznatků, ani soudobým operačním možnostem muzejních ústavů. Jako poměrně nový prvek vstupuje tedy do výstavní činnosti i možnost častější proměny expozičního schématu konkrétních jevů na základě nových poznatků, aniž by se expozice jako celek rušila. Rozšiřují se také publikační možnosti muzeí, která se neomezují jen na výstavní katalogy a na edice pramenů, ale často zveřejňují i výsledky komplexního průzkumu jevů a osobností, k nimž byl základním výzkumem shromážděn přiměřený dokumentární materiál.

Moderně chápané muzejní literárněvědné pracoviště se ovšem neobejde ani bez teoretického výzkumu, zaměřeného především ke styčným problémům oborů, které se v jeho činnosti bezprostředně uplatňují. Vedle literární historie je to např. textologie, ale také teorie muzejnictví, archivistika a pod.

Takto komplexně organizovaný muzejní ústav ztrácí své původní, do jisté míry omezující postavení jen dokumentačního nebo konzervačního střediska, tj. depozitního prostoru se základním zabezpečením fondů, a překonává i tradičně respektované postavení specializovaného literárního archivu četností služeb, poskytovaných veřejnosti. Spojuje fondy dříve dislokované na více místech (listinný materiál v archívech, knižní fondy v knihovnách, ostatní materiál, zejména biografický a průvodní dokumentace v tradičních muzeích, audiovizuální dokumenty v jiných specializovaných institucích, nejčastěji u původců či v soukromém majetku). Pro toto komplexní pojetí literárního muzea jsou vytvořeny nezbytné základní předpoklady. Chybí jen zákonná norma, podobná předpisům archivním, týkajícím se dokumentace činnosti veřejných institucí.

Jsou již také zkušenosti z několikaleté symbiózy ústředního literárního archivu s muzeem české literatury. Od 1. ledna 1964 tvoří tyto instituce jednu organizační složku, Památník národního písemnictví v Praze. Více než desetiletá praxe tohoto ústavu totiž prokázala neúnosnost existence samostatného muzea české literatury, navíc s ústředním posláním, bez základních fondů, jen s knihovnou a shromažďováním druhotné dokumentace a výtvarných fondů, vztahujících se k vývoji české literatury a s jednostrannou popularizační činností ve vlastní, byť široce koncipované stále výstavní expozici. Naštěstí jen ojedinělé zůstaly pokusy o duplicitní vytváření základních rukopisných fondů. Naproti tomu literární archiv Národního muzea, podle data vzniku jedna z nejstarších složek této důležité národní instituce, trpěl nedostatečnou možností soustavně a všestranně realizovat své bohaté fondy. Omezoval se především na službu externím badatelům, přičemž vlastní odborná činnost, nejčastěji edice dokumentů, byla ojedinělá a spíše trpěná na okraji zdůrazňovaného poslužného poslání, na občasné vlastní výstavní akce a ovšem i na bohatou dokumentaci akcí jiných ústavů a institucí. Toto postavení, vynucené vnějšími okolnostmi, odsouvalo jednu z tradičních národních vědeckých institucí, v níž

se ostatně kdysi kladly základy soustavné a institucionalizované literárně-vědné práce, na vedlejší kolej. Není v této souvislosti rozhodující, že téměř současně nabyla mimořádných rozměrů a intenzity činnost specializované instituce, akademického Ústavu pro českou literaturu.

Podobně komplexní charakter, jako má dnes Památník národního písemnictví, by měla mít i další literární muzea, která u nás existují, i když jejich působnost je a zůstane teritoriálně či tematicky omezena. Teprve tehdy, když literární muzea budují komplexní sbírkové fondy a usilují o dokumentaci literárního vývoje v maximální dostupné míře a s přihlédnutím k moderní technice, vzrůstá význam těchto ústavů i jejich fondů pro odbornou práci, pro literární vědu. Specializované vědeckovýzkumné instituce (akademické ústavy, katedry a semináře vysokých škol) i jednotliví badatelé mohou svoji dokumentaci redukovat ve prospěch vlastní tvůrčí činnosti. Mohou se spolehnout na programově budované fondy muzejních ústavů, které starší pojetí literárního archívu překonávají širší záběru své dokumentační činnosti, jejím rozšiřováním a programováním, i technickými možnostmi ochrany a údržby, rozmnožováním a případně i možnostmi reprodukce některých složek těchto fondů. Tak se literární muzeum stává důležitou složkou celého literárněvědného dění, organickou součástí institucionální základny vědního oboru, která plní důležité společenské poslání nejen ochranou kulturního dědictví, ale i zprostředkováním jeho využití běžnými i specifickými popularizačními formami. V tomto pojetí je literární muzeum kvalitativně vyšším typem dokumentačního střediska pro výzkum vývoje literatury.

Programové obohacování sbírkových fondů vyžaduje nezbytně vysokou literárněvědeckou kvalifikaci muzejních pracovníků i přímou účast jednotlivců a institucí na základním výzkumu svého oboru. Sbírkotvorná činnost, která by nebyla vědecky fundovaná a nemohla by bezprostředně těžit z výsledků tohoto výzkumu, by nemohla plnit ani základní dokumentační úkoly. I když rozsah účasti na základním výzkumu nutně bude omezen specifickými muzejními úkoly i personálními možnostmi a individuálními předpoklady, naskýtá se tu široké pole působnosti pro koordinovanou spolupráci a pro vzájemné a neformální využívání výsledků původní vědecké produkce.

DIE LITERATURWISSENSCHAFT UND DAS LITERATURMUSEUM

Die ältesten tschechischen Museen, die im allgemeinen in den ersten Jahrzehnten des vergangenen Jahrhunderts gegründet wurden, schufen von Anfang an eigene Sammlungen von Büchern und literarischen Handschriften. Sie waren eigentlich die ältesten literaturwissenschaftlichen Arbeitsstellen in der ČSSR. Später hören die Museen auf, die literarische Problematik konsequent zu verfolgen. An Beispielen aus der Praxis großen Museen in Prag, Brünn, Troppau und Martin wird die spezifische Entwicklung des literarischen Museumswesens in der ČSSR charakterisiert. Die literarische Museen bilden einen wichtigen Bestandteil der institutionellen Grundlage der literaturwissenschaftlichen Forschung. Die Popularisierung wissenschaftlicher Erkenntnisse von Seiten der Museen durch die Ausstellung von Sammlungsbeständen ist eine eigenständige Form der Realisierung von Ergebnissen der ursprünglichen literaturwissenschaftlichen Tätigkeit.

Die führenden Museumsinstitute haben im System der literaturwissenschaftlichen Institutionen ihre Berechtigung als Dokumentationszentren, welche die grundlegenden und angeschlossenen Sammlungsbestände sammeln und fachgemäß verwalten; diese sind für das Studium der Literaturgeschichte und die Erkenntnisse von Leben und Werk einzelner Künstler unumgänglich; außerdem finden sie ihre Berechtigung als Arbeitsstellen, die im Einklang mit ihrer Aufgabe auch die grundlegende literaturhistorische Forschung durchführen, ohne die es nicht möglich wäre, den planmäßigen Aufbau der Sammlungen sicherzustellen, und endlich als Arbeitsstellen, die in großem Ausmaß und in mannigfaltigen Formen die Ergebnisse ihrer Forschung popularisieren. Einen unvermeidlichen Bestandteil dieser Tätigkeit bildet auch die Zusammenstellung von literarischen Ausstellungen und Expositionen, deren Grundschema öfter abgeändert und im Einklang mit neueren Erkenntnissen aktualisiert werden kann. Es werden auch die Publikationsmöglichkeiten der Museen erweitert. Neben Ausstellungskatalogen und der Herausgabe von Dokumenten werden des öfteren auch die Ergebnisse komplexer Forschung über die grundlegende literaturhistorische Problematik veröffentlicht. Eine modern organisierte literaturwissenschaftliche Arbeitsstelle im Museum kann ohne eine theoretische Forschung nicht auskommen, die sich vor allem auf die Probleme der einzelnen Disziplinen konzentriert, mit denen sie bei ihrer Tätigkeit unmittelbar in Berührung kommt (Literaturgeschichte, Textologie, Theorie des Museumwesens, Archivwesen u. ä.).

Ein komplex organisiertes Museum verliert seine ursprüngliche, in gewissen Maße eingeeengte Stellung als ausschließliches Dokumentations- oder Konservationszentrum. Es übertrifft auch die traditionell respektierte Stellung eines spezialisierten literarischen Archivs durch die Reichhaltigkeit seiner Dienstleistungen, die der Öffentlichkeit angeboten werden. Das Museum verbindet die früher an verschiedenen Stellen untergebrachten Fonds (d. h. Urkundenmaterial in den Archiven, Bücherfonds in Bibliotheken, das übrige Material, namentlich die biographische und ergänzende Dokumentation in den Museen, audiovisuelle Dokumente in anderen Spezialinstituten). Auf derartig aufgebaute komplex Museumsfonds können sich die übrigen wissenschaftlichen Forschungsstellen und auch einzelne Fachleute stützen und sich dadurch vor allem auf ihre eigene schöpferische Tätigkeit konzentrieren.

Die Problematik der Stellung des literarischen Museumwesens im System der literaturwissenschaftlichen Forschung in der ČSSR wird an konkreten Beispielen eingehender dokumentiert.